

В. В. Круглов, доктор наук з державного управління, професор кафедри менеджменту та публічного адміністрування Харківського національного університету будівництва та архітектури

Д. А. Терещенко, доктор наук з державного управління, професор кафедри соціології і публічного управління Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

ІНТЕГРАЦІЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

У статті розглянуто питання сучасного стану інтеграції системи вищої освіти України в Європейський освітній простір та подальші перспективи розвитку міжнародної співпраці. Рада Європи в червні 2022 року підтримала прагнення України приєднатися до Європейського Союзу, надавши статус кандидата в ЄС на тлі російської військової агресії. Позитивні дії Європейського Союзу, спрямовані на солідарність з Україною та її підтримку, актуалізують потреби прискорення важливих гуманітарних реформ і модернізації сфери вищої освіти та інноваційної діяльності.

Останніми роками Україна досить успішно виконує завдання у сфері вищої освіти та вже має певні результати. Визначено, що освіта сьогодні сприяє досягненню сталого розвитку, а європейське суспільство потребує внеску закладів вищої освіти та наукових установ. Сектор вищої освіти забезпечує економічний розвиток та досягнення екологічних, інклюзивних та цифрових цілей. Одне з ключових завдань України сьогодні полягає в прискореній інтеграції національної системи вищої освіти в Європейський освітній простір та розширення взаємовигідної співпраці. З'ясовано, що за витратами на вищу освіту наявне відставання України на 10% від середнього рівня по ОЕСР, а показники Рейтингу національних систем вищої освіти свідчать про необхідність посилення окремих напрямів у системі вищої освіти України.

Імплементация Дорожньої карти з інтеграції вищої освіти України до Європейського освітнього простору передбачає визначення ключових освітніх і наукових напрямів стратегічного характеру; використання європейських підходів до організації моделей функціонування освітніх та науково-дослідних установ; встановлення пріоритетності розбудови інноваційної інфраструктури та е-інфраструктур; залучення додаткового фінансування та грантової допомоги в межах спільних проєктів з ЄС у галузі вищої освіти.

Ключові слова: євроінтеграція, Європейський освітній простір, державне управління, вища освіта, державна політика.

V. V. Kruhlov, D. A. Tereschenko. Integration of the higher education system of Ukraine into the European Educational Area

The article deals with the issues of the current state of integration of the higher education system of Ukraine into the European Educational Area and further prospects for the development of international cooperation. The Council of Europe in June 2022 supported Ukraine's aspirations to join the European Union, granting the status of an EU candidate against the backdrop of Russian military aggression. The positive actions of the European Union, aimed at solidarity with Ukraine and its support, actualize the need to accelerate important humanitarian reforms and modernize the field of higher education and innovation.

In recent years Ukraine has been quite successfully fulfilling the tasks in the field of higher education and there are already certain results. It is determined that education today contributes to the achievement of sustainable development, and the European society needs the contribution of higher education and scientific institutions. The higher education sector ensures economic development and the achievement of environmental, inclusive and digital goals. One of the key tasks of Ukraine today is the accelerated integration of the national system of higher education into the European Educational Area and the expansion of mutually beneficial cooperation. Spending on higher education in Ukraine lags behind the OECD average by 10%, and the Ranking of National Higher Education Systems indicates the need to strengthen certain areas in Ukraine's higher education system.

The implementation of the Roadmap for the integration of higher education in Ukraine into the European Educational Area involves the identification of key educational and scientific areas of a strategic nature, the use of European approaches in organizing models for the functioning of educational and scientific institutions. An important issue is the priority of the development of innovation infrastructure and electronic infrastructures; attracting additional funding and grant assistance within the framework of joint projects with the EU in the field of higher education.

Key words: European integration, European Education Area, public administration, higher education, state policy.

Постановка проблеми. Європейський вектор руху України є одним із ключових аспектів, що має величезну підтримку серед громадян країни. Зазначена тенденція була посилена наданням Україні 23 червня 2022 р. Європейською Радою статусу кандидата в члени ЄС на фоні російської військової агресії. Зазначений крок із боку

Європейського Союзу, спрямований на солідарність з Україною та її підтримку, посилив необхідність впровадження важливих реформ і відновив дискусію про роль ЄС як геополітичного гравця. Відповідно до нових потреб формуються відповідні завдання, а окрема проблематика успішно реалізується останніми роками, зокрема, у сфері освіти. З огляду на сучасні технологічні зміни, посилення цифрової трансформації суспільства вимоги до вищої освіти постійно зростають. На жаль, високий рівень освіти в Україні не дав змогу перетворити людський капітал на значний фактор виробництва. Національна система освіти потребує прискореної інтеграції в Європейський освітній простір на основі впровадження європейських стандартів, підвищення якості освітнього процесу та активної участі в міжнародних програмах ЄС (Erasmus+, Horizon Europe, EUREKA).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика сфери вищої освіти, впровадження європейських освітніх стандартів отримує широке висвітлення у роботах вітчизняних та зарубіжних дослідників, серед яких можна виокремити П. Абхілаша, О. Дашковську, В. Погребняка, А. Сапіра, І. Сологуб, А. Холфельдера. Однак з огляду на отримання Україною статусу кандидата в члени ЄС існує необхідність комплексного дослідження питань, пов'язаних із подальшою інтеграцією вищої освіти в Європейський освітній простір.

Мета статті полягає у дослідженні та узагальненні науково-практичних підходів до питань інтеграції системи вищої освіти в Європейський освітній простір.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на те, що Україна отримала статус країни-кандидата у члени ЄС рекордно швидко, навряд чи процес вступу буде стрімким. Понад три чверті українців вважають, що їхня країна приєднається до ЄС у найближчі десять років: 40% вважають, що вступ відбудеться протягом наступних одного-двох років, 29% респондентів очікують, що цей процес займе до п'яти років, 14% вважають, що Україна стане членом ЄС протягом п'яти-десяти років. Лише близько 3% усіх респондентів мають думку, що Україна зможе стати членом ЄС у період до 20 років [1] (рис. 1). Такі очікування можуть призвести до розчарування. Насправді процес приєднання до ЄС тривалий і важкий [2], але необхідна інтеграційна діяльність України продовжується у різних сферах суспільної діяльності.

В сучасних умовах освіта сприяє досягненню сталого розвитку шляхом слідування культурі рівності, інклюзивного зростання та спільної відповідальності [3], тому її було визначено окремо у Цілях сталого розвитку [4]. Заклади вищої освіти традиційно є складними системами, що характеризуються великою різноманітністю, кількома шляхами взаємодії та групами зацікавлених сторін. Крім того, зміни, які впроваджуються в цих системах, вимагають модифікації наявних цілей і процесів, результати яких будуть помітні в довгостроковій перспективі. Таким чином, стимулювання сталого розвитку у сфері вищої освіти та управління вимагає посилення уваги до навчальних компетенцій, передачі знань, досліджень і позитивних соціально-екологічних змін рівною мірою з розширеним доступом до освіти [5].

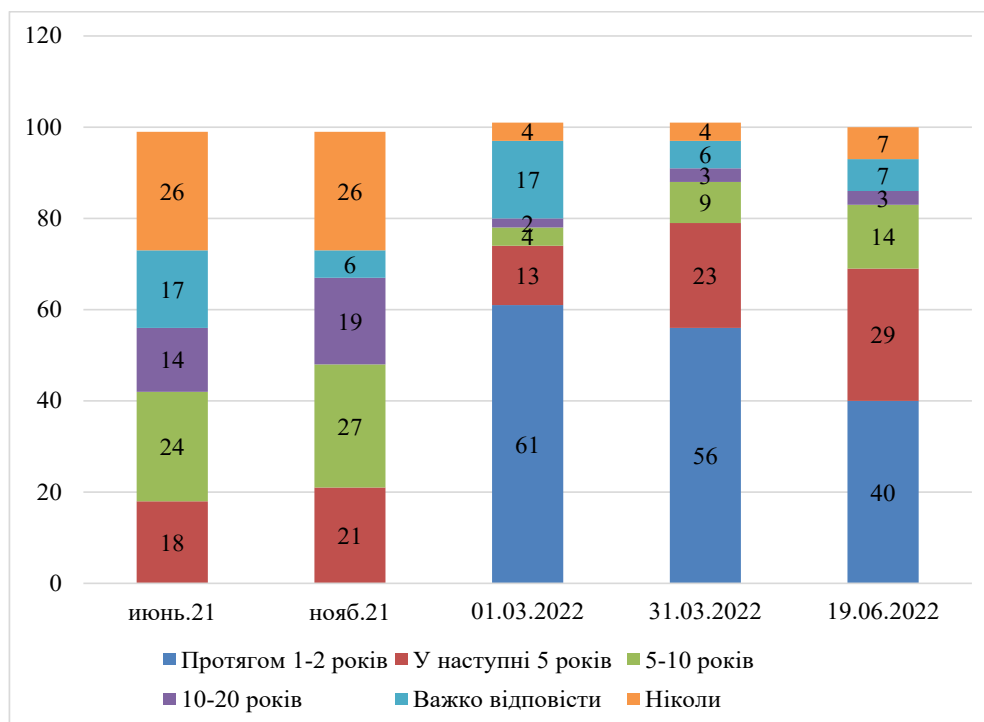


Рис. 1. Динаміка оцінки респондентами часових меж вступу в ЄС, %

Джерело: побудовано авторами за даними джерела [1]

Від України як країни-кандидата вимагається виконання численних умов і гармонізації правил та стандартів у різноманітних питаннях. Глибоко вкорінені соціальні, економічні та політичні структури влади в Україні становлять серйозний виклик її прагненню приєднатися до ЄС [2]. Статус кандидата є першим кроком на довгому шляху реформування системи державного управління та органів влади. Важливо, щоб оголошення України кандидатом на членство було підкріплено кроками з обох сторін для зміцнення єдності Європи навколо її спільних цінностей та руху до більшої інтеграції [6].

В європейському суспільстві сьогодні існує запит на суттєвий внесок закладів вищої освіти та наукових установ. Європа зазнає серйозних змін, таких як наслідки кліматичної кризи, цифрова трансформація суспільства та старіння населення, глобальні проблеми в системі охорони здоров'я та її економічний тягар. Сектор вищої освіти посідає унікальне місце на перетині освіти, досліджень та інновацій у формуванні сталого економіки, а також у прагненні зробити Європейський Союз більш екологічним, інклюзивним та цифровим. Нові ініціативи, ухвалені на початку 2022 р. (Європейська стратегія для університетів і пропозиція Комісії щодо Рекомендації Ради стосовно налагодження мостів для ефективного європейського співробітництва у сфері вищої освіти), підтримують заклади вищої освіти в цих зусиллях. До середини 2024 р. європейський бюджет фінансуватиме до 60 об'єднань європейських закладів вищої освіти з понад 500 університетами по всій Європі. Ця стратегія спрямована на підтримку та надання можливості всім університетам Європи адаптуватися до мінливих умов, процвітати та сприяти стійкості й відновленню Європи. Пропонується вжиття низки важливих заходів для підтримки європейських університетів у досягненні цілей, таких як зміцнення європейського виміру вищої освіти та досліджень; консолідація закладів вищої освіти як дороговказів європейського способу життя з підтримкою дій, зосереджених на академічній та дослідницькій кар'єрі, якості та відповідності перспективним навичкам, різноманітності, інклюзивності, демократичних практиках, фундаментальних правах та академічних цінностях; розширення можливостей університетів як ключових учасників змін у зеленому та цифровому переході; зміцнення університетів як рушіїв глобальної ролі та лідерства ЄС [7].

У мирний час є багато можливостей для освітньої та наукової співпраці України та ЄС. Очевидними сферами є продовольча безпека та виробництво енергії. Крім того, Україна має достатньо людського капіталу та підприємницького таланту і досить розвинена в ІТ, машинобудуванні та інших галузях, які вимагають високого рівня технічних навичок [6]. Варіантами розвитку відносин між державами-членами можна визначити поглиблення та диференційовану інтеграцію. Поглиблення є найбільш плавним форматом відносин між державами-членами з однаковим рівнем спільного використання цінностей і співпраці між країнами в усіх сферах державної політики.

Існують дослідження інтеграційних тенденцій в освіті в Європі загалом, яку називають Європейським освітнім простором. Болонський процес, що став найбільшою ініціативою у сфері вищої освіти у світі, спочатку був ініціативою ЄС, яка згодом трансформувалася в більш широкий європейський проект, який охопив географічну Європу та деякі країни за її межами. Таким чином, одне з ключових завдань України сьогодні полягає в прискореній інтеграції національної системи вищої освіти в Європейський освітній простір та розширенні взаємовигідної співпраці.

Система вищої освіти має бути ефективною, але для цього необхідні відповідні ресурси. Важливим показником визначають величину витрат вищих навчальних закладів у частці від ВВП, хоча у країнах з низьким рівнем доходу висока частка ВВП не завжди приводить до суттєвих витрат на одного студента. Іншим підходом вимірювання внеску вищої освіти в науковий потенціал країни є аналіз рівня витрат на дослідження та розробки у закладах вищої освіти [8]. Витрати на вищу освіту (відсоток від загальних витрат на освіту) показано на рис. 2, де можемо бачити відставання України на 10% від середнього рівня по ОЕСР.

Важливою складовою частиною результатів стає політичне середовище, в якому працюють заклади вищої освіти. У сприятливому політичному середовищі заклади можуть мати значну фінансову та академічну автономію, прозорий зовнішній моніторинг ефективності, а наявні параметри стимулюють різноманітність та конкуренцію між суб'єктами освітньої діяльності. Підвищує цінність національної системи вищої освіти наявність міжнародних зв'язків у сфері освіти та досліджень. Зазначене співробітництво посилює необхідні технічні зміни, трансфер технологій, інноваційність діяльності, обмін досвідом і напрацюваннями та стає драйвером економічного зростання.

У Рейтингу національних систем вищої освіти Україна посіла 36 місце, яке визначено такими напрямками: ресурси (27 місце), довкілля (39), зв'язки (38) та результати (42). Частка державних витрат на вищу освіту у ВВП дала змогу Україні посісти шосте місце. Відносно високий рівень участі (15 місце) через загальні витрати на одного студента розташували країну в нижньому децилі. Витрати на дослідження та розробки вищих навчальних закладів у частці від ВВП мають низький рейтинг, а саме 46. У міжнародних зв'язках Україна посідає 18 місце за спільними науковими публікаціями, але лише 46 місце за передачею знань. Україна отримала 35 місце за спільними публікаціями з міжнародними авторами. Отже, Україна втрачає бали через відсутність флагманського університету в Шанхайському рейтингу 1 000 найкращих. Україна посідає 45 місце за загальним обсягом публікацій, 47 місце за публікаціями на душу населення та 50 місце за їх середнім впливом. За рівнем вищої освітньої

кваліфікації робочої сили країна посідає восьме місце, а за кількістю національних дослідників – 41 місце. Якщо врахувати рівень ВВП на душу населення, то загальний рейтинг України покращується до 14 місця, а її оцінка є вище очікуваної з урахуванням рівня доходів [8]. Показники Рейтингу національних систем вищої освіти окремих країн (рис. 3) свідчать про необхідність посилення окремих напрямів у системі вищої освіти України.

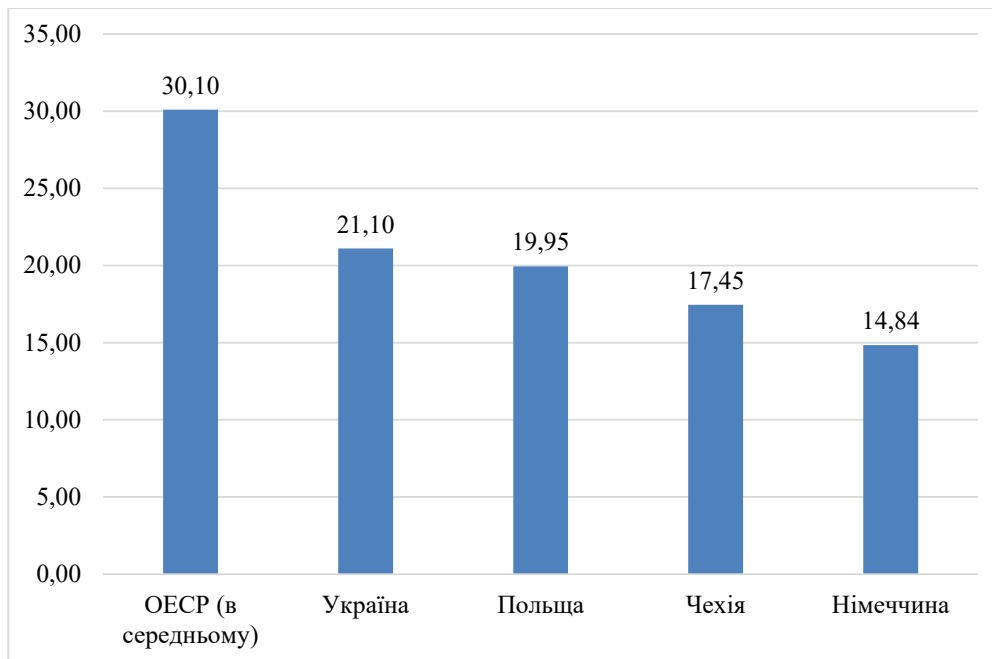


Рис. 2. Витрати на вищу освіту (відсоток від загальних витрат на освіту), 2018 р.

Джерело: побудовано авторами за даними джерел [9; 10]

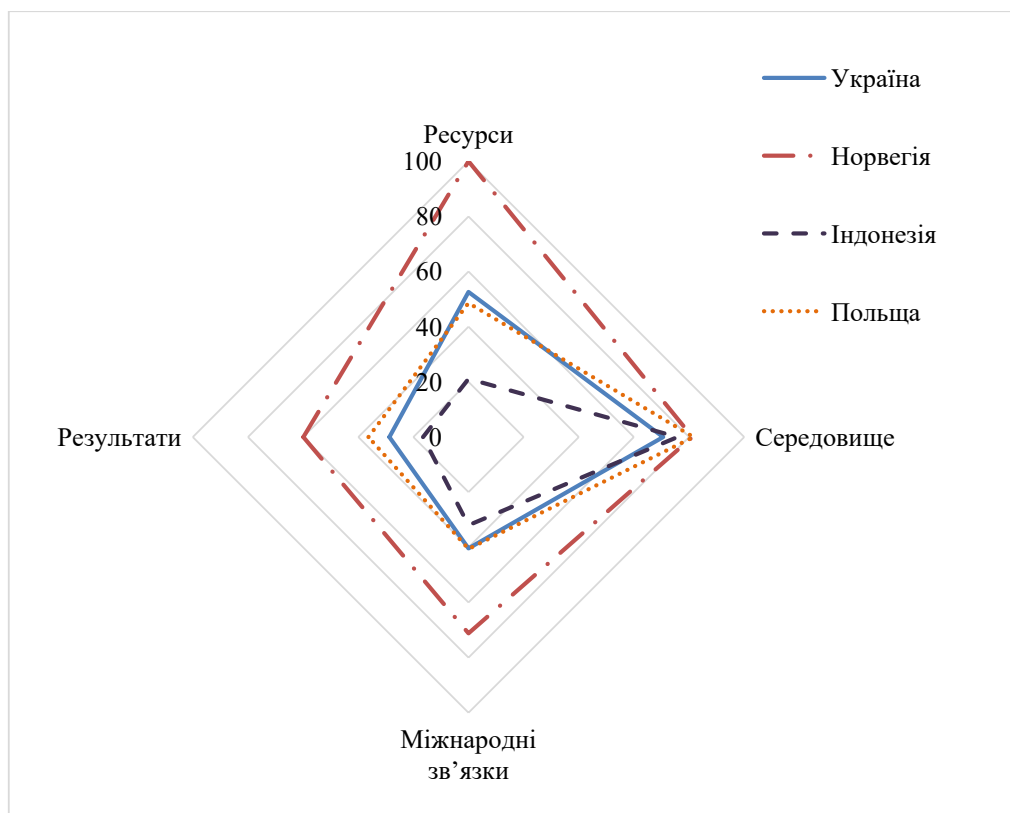


Рис. 3. Порівняння показників Рейтингу національних систем вищої освіти окремих країн, 2020 р.

Джерело: побудовано авторами за даними джерела [8]

Процес інтеграції вищої освіти України до Європейського освітнього простору базується на імplementованій Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [11]. Зазначена Угода (статті 375–376) визначає необхідність наближення української сфери науки та технологій до наявної політики ЄС та залучення України до Європейського дослідницького простору за рахунок проведення реформ та змін у державному управлінні у сфері науки, участі у спільних міжнародних дослідницьких та інноваційних програмах ЄС. Інтеграція до європейського дослідницького простору дасть змогу вітчизняним ученим поглиблювати взаємодію з Європейськими науковцями, а держава матиме можливість продовжувати адаптацію до стандартів і норм сфери науки та інновацій ЄС. Оновлена у 2021 р. дорожня карта інтеграції України до Європейського дослідницького простору [12] визначила як стратегічний документ актуальні напрями підтримки науки та інновацій на основі співпраці з міжнародними організаціями [13].

Значна кількість реформ Міністерства освіти і науки України у освітній та науковій сферах спрямовується на поглиблення євроінтеграційних процесів задля впровадження кращих підходів європейських освітніх та наукових напрацювань у вітчизняних умовах. Євроінтеграційні пріоритети освітньо-наукової сфери спираються на широку участь українських дослідників у наукових проєктах та ініціативах ЄС; застосування європейських стандартів і рекомендацій у системі забезпечення освітньої якості; підтримку академічної мобільності для здобувачів освітніх рівнів, викладачів і дослідників ЄС; приєднання вітчизняної дослідницької інфраструктури до європейських дослідницьких та е-інфраструктур [14].

Євроінтеграційні пріоритети мають передбачати такі аспекти:

- імplementація політики ЄС щодо розвитку інноваційно-технологічної сфери за рахунок упровадження інструментарію відкритих інновацій;
- приєднання до програм та ініціатив ЄС (Еразмус+, Horizon Europe, EUREKA, «Європейський зелений курс» тощо);
- запровадження цифровізації освіти на основі кращих європейських практик [14].

Якщо детальніше зупинитися на рамковій програмі досліджень та інновацій ЄС (2021–2027 рр.) Horizon Europe, то вона спрямована на посилення наукової та технологічної бази ЄС та Європейського дослідницького простору (ERA) задля нарощування інноваційного потенціалу Європи, конкурентоспроможності, досягнення пріоритетів громадян і підтримки соціально-економічної моделі та цінностей. Бюджет Horizon Europe у розмірі 100 млрд євро має спрямовуватися, відповідно до європейських цінностей, на проєкти, які передбачають боротьбу зі зміною клімату, допомогу в досягненні Цілей сталого розвитку, підвищення конкурентоспроможності та зростання ЄС [15]. Європейський освітній та науковий простір може формувати подальший розвиток за допомогою досліджень та інновацій, зосередившись на екологічних, соціальних та економічних змінах і пов'язаних із ними суспільних викликах, використовуючи науковий потенціал Європи для лідерства в проривних інноваціях, встановивши амбітні цілі щодо поточних проблем (розвиток навичок, боротьба з раком, шкідливі викиди та стан водного середовища).

Erasmus+ – це програма ЄС для підтримки освіти, навчання, молоді та спорту з бюджетом, що майже вдвічі перевищує фінансування попередньої програми (2014–2020 рр.). Заходи на 2021–2027 рр. передбачають соціальне залучення, перехід на зелені та цифрові технології та сприяння участі молоді в демократичному житті, підтримку пріоритетів та дій, визначених у Європейському освітньому просторі, Плані дій цифрової освіти та Європейській програмі навичок. Програма Erasmus+ спрямована на те, щоб допомогти європейцям стати активними громадянами, маючи навички, знання та досвід для вирішення викликів, з якими стикається суспільство (зростання безробіття, зміна клімату, економічна та постконфліктна міграція, цифровізація). Програма Erasmus+ фінансує проєкти, які допомагають рухатися до зеленої економіки з маловитратними технологіями та мінімізацією забруднень. Багато проєктів Erasmus+ досліджують шляхи подолання людських проблем (гендерних питань під час працевлаштування, нерівність у можливостях навчання в ранньому дитинстві чи інших видів дисбалансу). Erasmus+ надає платформу для спільної роботи національних молодіжних та волонтерських організацій тощо [16].

Україна по завершенню державних процедур повністю домоглася долучення до програм «Горизонт Європа» і «Євратом». Суттєвою допомогою нашої державі від європейського співтовариства стало скасування сплати внесків за участь у зазначених програмах за 2021–2022 рр. Заявку України на повноправне членство в асоціації COST було підтримано у березні 2022 р. Протягом 2021–2022 рр. у межах програм ЄС із досліджень та інновацій «Горизонт 2020» і «Горизонт Європа» 8 закладами вищої освіти розпочато роботу над 10 проєктами загальною вартістю для української сторони понад 2,5 млн євро [18].

Крім того, результатами інтеграції вітчизняної системи вищої освіти в Європейський освітній простір можна визначити модернізацію структури вищої освіти з урахуванням європейських стандартів (часткове приєднання Національної рамки кваліфікацій у відповідність до Рамки кваліфікацій ЄПВО; встановлення рівнів: короткий цикл, бакалаврський, магістерський, освітньо-науковий, науковий та відповідних ступенів); упровадження в освітню практику наближеного до європейського переліку галузей знань та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, а саме впровадження 29 галузей знань і 122 спеціальностей;

інтернаціоналізацію закладів вищої освіти за рахунок розширення можливостей участі в міжнародних проєктах і програмах ЄС, залучення іноземних студентів і викладачів, дослідників; включення українських ЗВО до 1 000 найкращих університетів світу [17].

Таким чином, у межах імплементації дорожньої карти з інтеграції науково-інноваційної системи України до європейського освітнього простору необхідно зосередитись на визначенні ключових освітніх і наукових напрямів стратегічного спрямування; використанні європейських підходів до організації моделей функціонування науково-дослідних та освітніх установ, зокрема на основі кластерного підходу та державно-приватного партнерства; забезпеченні дієвого моніторингу якості вищої освіти; встановленні пріоритетності розбудови інноваційної інфраструктури та е-інфраструктур; залученні додаткового фінансування та грантової допомоги в межах спільних проєктів з ЄС у галузі вищої освіти.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, з огляду на нові можливості, які отримала Україна в результаті надання їй у червні 2022 р. Європейською Радою статусу країни-кандидата ЄС, формується широкий набір потенційних можливостей для нашої держави. Посилення потреб економіки знань щодо наявності відповідного людського капіталу передбачає зосередження особливої уваги на системі вищої освіти. Україна вже довела власну освітню, наукову та інноваційну спроможність бути надійним партнером Європейського Союзу. Наявні незначні витрати на систему вищої освіти фактично мають ключовий вплив на формування показників Рейтингу національних систем вищої освіти України, що потребує окремого вирішення. Інтеграція системи вищої освіти в Європейський освітній простір дала змогу взяти участь у значній кількості міжнародних проєктів та програм, отримавши необхідне додаткове фінансування. Формуючи стратегічні документи у сфері освіти та науки, держава має визначати напрями співпраці з європейськими освітніми інституціями, можливість створення спільних інноваційних кластерів, впроваджувати сучасні моделі фінансування закладів вищої освіти, розвивати наукову та освітню інфраструктуру з урахуванням вимог європейського освітнього простору. В подальшому доцільним буде проведення аналізу нормативно-правових актів, що регулюють процеси інтеграції системи вищої освіти в Європейський освітній простір, задля пошуку підходів до розроблення правових механізмів державного управління подальшими змінами в системі вищої освіти на основі європейських норм та критеріїв.

Список використаних джерел:

1. Тринадцяте загальнонаціональне опитування: зовнішньополітичні орієнтації (18–19 червня 2022 р.). Rating Group Ukraine, 2022. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_international_1200_ua_062022_%D1%85___press.pdf.
2. Sapir A. Ukraine and the EU: Enlargement at a New Crossroads. *Intereconomics*. 2022. № 57 (4). P. 213–217.
3. Holfelder A.K. Towards a sustainable future with education? *Sustain. Sci.* 2019. № 14. P. 943–952.
4. Global Education Monitoring Report Summary 2020: Inclusion and Education: All Means All UNESCO, Paris, 2020. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373721>.
5. Priyadarshini P., Abhilash P.C. Rethinking of higher education institutions as complex adaptive systems for enabling sustainability governance. *Journal of Cleaner Production*. 2022. № 359. P. 132083.
6. Sologoub I. Ukraine's EU Integration: A Long Way Home. *Intereconomics*. 2022. № 57 (4). P. 218–224.
7. Higher education: making EU's universities ready for the future through deeper transnational cooperation. European Commission, 2022. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_365.
8. Williams R., Leahy A. Ranking of National Higher Education Systems 2020. University of Melbourne, 2020. URL: https://universitas21.com/sites/default/files/2020-04/U21_Rankings%20Report_0320_Final_LR%20Single.pdf.
9. Spending on tertiary education (indicator). OECD, 2022. DOI: 10.1787/a3523185-en.
10. Фінансування освіти в Україні. *Освітня аналітика України*. 2020. № 3 (10). С. 66–81. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/EAU_310_2020-full-spec.pdf.
11. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
12. Про затвердження дорожньої карти з інтеграції науково-інноваційної системи України до європейського дослідницького простору : Наказ Міністерства освіти і науки України від 10 лютого 2021 р. № 167. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/02/12/edp-nakaz.pdf>.
13. Європейський дослідницький простір. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/yevropejska-ta-yevroatlantichna-integraciya>.
14. Реформи МОН, спрямовані на євроінтеграцію України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/reformi-mon-napravleni-na-yevrointegraciyu-ukrayini-sergij-shkarlet>.
15. Horizon Europe. The next EU research & innovation investment programme (2021–2027). URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/research_and_innovation/strategy_on_research_and_innovation/presentations/horizon_europe_en_investing_to_shape_our_future.pdf.

16. Erasmus+. EU programme for education, training, youth and sport. European Commission. URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu>.

17. Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник. Київ : МОН, 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>.

18. Дашковська О., Погребняк В. Підсумки та перспективи модернізації системи вищої освіти в Україні. *Освітня аналітика України*. 2022. № 2 (18). С. 35–44.

References:

1. Rating Group Ukraine. (2022), Thirteenth national survey: Foreign policy orientations (June 18–19, 2022).
2. Sapir A. (2022), Ukraine and the EU: Enlargement at a New Crossroads, *Intereconomics*, vol. 57 (4), pp. 213–217.
3. Holfelder A.K. (2019), Towards a sustainable future with education? *Sustain. Sci.*, vol. 14, pp. 943–952. DOI: 10.1007/s11625-019-00682-z.
4. UNESCO (2020), Global Education Monitoring Report Summary 2020: Inclusion and education: All means all. Paris, UNESCO. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373721>.
5. Priyadarshini P., Abhilash P.C. (2022), Rethinking of higher education institutions as complex adaptive systems for enabling sustainability governance. *Journal of Cleaner Production*, vol. 359, p. 132083.
6. Sologoub I. (2022). Ukraine's EU Integration: A Long Way Home, *Intereconomics*, vol. 57 (4), pp. 218–224.
7. European Commission. (2022). Higher education: making EU's universities ready for the future through deeper transnational cooperation. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_365.
8. Williams R., Leahy A. (2020). Ranking of National Higher Education Systems 2020. University of Melbourne. URL: https://universitas21.com/sites/default/files/2020-04/U21_Rankings%20Report_0320_Final_LR%20Single.pdf.
9. OECD (2022), Spending on tertiary education (indicator). DOI: 10.1787/a3523185-en.
10. Institute of Educational Analytics. (2020). *Finansuvannya osvity v Ukrayini* [Funding of education in Ukraine]. *Osvitnya analityka Ukrayiny* [Educational analytics of Ukraine], vol. 3 (10), pp. 66–81. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/EAU_310_2020-full-spec.pdf [Ukraine].
11. VRU, Law of Ukraine (2014). *Uhoda pro asotsiatsiyu mizh Ukrayinoyu, z odniyei storony, ta Yevropeys'kym Soyuzom, Yevropeys'kym spivtovarystvom z atomnoyi enerhiyi i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoyi* [Association agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part], official site. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text [Ukraine].
12. Ministry of Education and Science of Ukraine (2021), *Pro zatverdzhennya dorozhn'oyi karty z intehtratsiyi naukovo-innovatsiyoyi systemy Ukrayiny do yevropeys'koho doslidnyts'koho prostoru* [On the approval of the road map for the integration of the scientific and innovative system of Ukraine into the European research area] the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated February 10, 2021 № 167. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/02/12/edp-nakaz.pdf> [Ukraine].
13. Ministry of Education and Science of Ukraine (2022), *Yevropeys'kyy doslidnyts'kyy prostir* [European Research Area], official site. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/yevropejska-ta-yevroatlantichna-integraciya> [Ukraine].
14. Ministry of Education and Science of Ukraine (2022), *Reformy MON napravleni na yevrointegratsiyu Ukrayiny* [The reforms of the Ministry of Education and Culture are aimed at the European integration of Ukraine], official site. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/reformi-mon-napravleni-na-yevrointegratsiyu-ukrayini-sergij-shkarlet> [Ukraine].
15. Horizon Europe (2022), The next EU research & innovation investment programme (2021–2027). URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/research_and_innovation/strategy_on_research_and_innovation/presentations/horizon_europe_en_investing_to_shape_our_future.pdf.
16. European Commission (2022), Erasmus+. EU programme for education, training, youth and sport. URL: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu>.
17. Ministry of Education and Science of Ukraine (2022), *Osvita Ukrayiny v umovakh voyennoho stanu: informatsiyno-analitychnyy zbirnyk* [Education of Ukraine under martial law: an informational and analytical collection], official site. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf> [Ukraine].
18. Dashkovska O., Pogrebnyak V. (2022), *Pidsumky ta perspektyvy modernizatsiyi systemy vyshchoyi osvity v Ukrayini* [Results and prospects of modernization of higher education system in Ukraine]. *Osvitnya analityka Ukrayiny* [Educational analytics of Ukraine], vol. 2 (18), pp. 35–44 [Ukraine].